

Rukije Ibraimi, MA¹
Zejneditje Ademi, MA²

UDC:
338.48-44(497.7:23)

LOKALITETET TURISTIKE TË MALIT SHARR

ТУРИСТИЧКИТЕ ЛОКАЛИТЕТИ НА ШАР ПЛАНИНА

TOURIST LOCALITIES OF SHARRI MOUNTAIN

Abstract

The basis for the development of tourism is grounded in the attractions of natural and anthropogenic origin that are to be found in this space. Sharri Mountain represents a range of natural rarities and beauties, where each one represents certain rarities.

The subject of the debate in the research will be the most important characteristics and values that are encountered in the space of Sharri Mountain, such as geographical position and traffic connection of Sharri Mountain, geomorphologic characteristics, climate conditions, hydrographical characteristic, flora and fauna, where particular accent will be placed on these tourist localities: Brustovec, Leshica, Popova Shapka (Sunny Hill), Luboten

Natural beauties or attractions that these localities contain are considered very interesting and represent a huge tourist offer.

This research has been done on account of different scientific methods. Method of analysis was used to study natural geographical characteristics of the given region, while, on the other hand, the method of valorisation points out the verification of certain values that these tourist localities contain.

¹ Ass.Mr. Rukije Ibraimi, Uninvestiteti i Tetovës,
email:rukije.skenderi@unite.edu.mk

² Ass.Mr. Zejneditje Ademi, Universiteti i Tetovës,
emal: zejneditje.latifi@unite.edu.mk

Based on the data and outcomes collected from the analysis of the natural factors, it can clearly be deduced that Sharri Mountain is the biggest mountain in the Republic of Macedonia and with its markedness and beauty there is a huge potential for the development of other tourist localities.

Popova Shapka is the only locality which has tourist infrastructure, but from a historic viewpoint we can conclude that this locality has been closer to the road and has had the opportunity to develop as first tourist centre.

Key words: *Sharri Mountain, geographical position, geomorphologic characteristics, climate, biodiversity, tourist localities.*

1. Географско-туристичка положба и сообраќајна поврзаност

Шар Планина е една од најголемите и највисоките планински масиви во Р. Македонија. Се наоѓа во северозападниот дел на Република Македонија. Шарпланинскиот масив се протега во правец североисток – запад – југозапад во должина од 76 км. Започнува од реката Лепенец и Качаничката Клисура на североисток, на исток границата е определена со Полошката котлина, на југозапад Штировичката Река и изворите на Радика, на југ изворот на реката Вардар – Вруток. Меѓутоа, сепак, таа е релативно висока планина, која освен со чудесните богатства кои ги поседува, таа привлекува и со грамадноста на својата маса. Општиот изглед на Шар најсилно е изразен од југоисточната страна, каде што над тетовската котлина планината се издига до релативна височина од 2125 m. Врвот Љуботен заема најистакнатата положба на целото шарпланинско било, а највисок е врвот Титов Врв 2748 m. Таа припаѓа на областа која е наречена токму по неа Шарската област, и тоа во внатрешната зона (во која уште влегуваат планините: Бистра, Стогово, Караорман и Галичица). 56,25% од самиот масив и припаѓа на Република Македонија, 43,12% на Република Косово, а додека останатиот дел од само 0,63% на Република Албанија. Всушност, Шар Планина е висока планина, создадена да восхитува и во исто време да привлекува со грамадноста на својата маса и чудесното богатство на своите поединости. Французинот Ами Буе, кој Шар

Планина посебно ја проучувал, на едно место ја споредува со Пиринеите (Стефановски, 1981).

Сообраќајната поврзаност е голем предуслов за развојот на туризмот бидејќи овозможува природните реткости и убавини да станат достапни за современиот човек, односно ја поврзува туристичката понуда со туристичката побарувачка.

Во подножјето на Шар Планина води асфалтен пат со 18.5км (од градот Тетово до Попова Шапка), а кој ги поврзува селските населби, а воедно може да послужи како појдовна точка кон сите атрактивни делови на планината. Патот е изграден во 1981 годината, со што туристичките локалитетите на Шар Планина се достапни за посетителите.

1.1. Природно-географски карактеристики како фактор за развој на туризмот

На Шар Планина е карактеристична појавата на многу специфични и атрактивни природни мотиви. Меѓу нив ќе бидат обработени геоморфолошките, хидрографските, климатските и биогеографските карактеристики, и нивната важност за развојот на туризмот на оваа планина.

1.1.1. Геоморфолошки карактеристики

Општо земено, во формирањето на масивот Шар Планина, како дел од Шарско- пиндската система, влијаеле како херцинската така и алпската орогенеза. Сепак, структурите кои се создадени за време на херционската орогенеза во најголем дел со алпската орогенеза, во текот на терциерот интензивно се преобработени и изменети.

Голем удел во образувањето на разновидни геоморфолошки форми и облици на Шар Планина имал различниот геолошки состав чие посредно влијаније врз развојот на туризмот се огледа преку другите елементи од природно-географски комплекс. На Шар Планина се среќават пространи брановидни површини и стрмни грбени, заоблени и остри врвови, рамни падини и платоа над кои се издигнуваат високи карпести отсеци. Тоа е само дел од геоморфолошките контрасти на Шар Планина, кои другите планини со едноличен геолошки состав го немаат. Нејзиниот планински срт, главно се состои од палеозојски шкрили, со чие разорување составаат заоблени релјефни форми и падини со благ наклон

погодни за зимско- спортски активности. Од друга страна, над нив се издигнуват високите варовнички врвови и карпеските отсеци погодни за планирање и алпизам (Мијалов, 2007).

За развој на туризмот, но и како значајно природно наследство се и карпестите отсеци. Тие се значајни да се зголеми побарувачка од активен одмор на луѓето, односно планирањето, поточно неговиот најголем степен алпинизмот. На Шар Планина има многубројни и многу квалитетни простори за планирање алпинизам.

Флувијалните релјефни форми и облици се многу застапени на Шар Планина. Од нив, најзначајни за туризмот се секако речни долини, кои на одредени места имаат и клисурести карактер. Вакви речни водотеци на планината има многу. Тие од високите делови се спуштаат кон Полошката Котлина. Нивните течни корити се карпести со голем пад, што условило на нив да се изградат голем број помали водопади. Најатрактивен и најголем е водопадот на Беловишка река, познат под името Долна Скала на н.м.в 1100 и помалиот водопад Горна Скала на н.м.в 1200 м.

Шар Планина за време на дилувијумот била зафатена со интензивна глацијација, што во нејзиниот релјеф оставило длабоки траги, односно разновидни глацијални облици значајни за науката и туризмот. Тоа се разновидни ерозивни и акумулативни глацијални облици, чиј резултат се многу бројните циркови, потоа валови и морени. Во внатрешноста на Шар Планина, поточно во оној дел кој од главниот планински срт е издвоен цо реката Пена т.е. нејзиното сливно подрачје, се наоѓаат најдоминантните глацијани траги на планината (Стојмилов, 2002).

Можеме да се резимира дека Шар Планина со своите геоморфолошки форми, а пред се висината, наклонот, пространството и глацијаните траги, можат да ја задоволат и најпрефинетата туристичка клиентела.

1.1.2. Климатските карактеристики

Што се однесува до климата, на Шар Планина постои интересно климатско обележје кое се одликува со разновидни микро и макро климатски варијации и во кое метеоролошките елементи имаат свој специфичен дневен и годишен влијание. На Шар претежно се јавува планинската клима. Средната годишна температура е значително ниска, а дневното и годишното температурно колебање е намалено и доста ублажено. Според податоците од

метеролошкоит завод со кои располагава, Попова Шапка има 5,3 °C средна годишна температура и таа е за 6 °C пониска отколку средната годишна температура на Тетово. Поради големата радијационна моќ на снегот, којшто долго е присутен во зимските и пролетните месеци, воздухот е изложен на интензивно ладење. Чести се и таканаречените инверзии на воздухот, односно температурата со височината не опаѓа, туку расте. За време на инверзија, просечно, температурата на Шар е за 5 °C повисока отколку Полог.

Просечната годишна количина на врнежи, мерена на подрачјето на Јелак и Шапка изнесува преку 1200 mm. Снежната покривка се јавува во просек од октомври и непрекинато трае до април, на повисоките места и до мај и јуни, а постојат и места кај кои снегот се задржува преку целата година. На Попова Шапка, просечната височина на снежната покривка во текот на скијачката сезона изнесува 100-150 cm, а просечниот број на денови со снег на овој туристички центар, во текот на годината, е 135 дена, што е одличен услов за развој на зимскиот туризам. Снежните лавини се ретки, но не и целосно исклучени.

На Шар Планина преовладуваат ветрови главно од западен, југозападен и југоисточен правец. На терените и висорамнините кои се опколени со повисоки врвови, брзината на ветровите е значително намалена во однос на самите врвови, каде дуваат ветрови со голема брзина, особено во зимските месеци. Во поглед на развојот на зимскиот туризам, ветровите негативно влијаат бидејќи ја разнесуваат снежната покривка. Многубројните врвови кои ги затсक्रиваат падините ја намалуваат нивната брзина, а со тоа се овозможува и подолго задржување на снегот (Стојмилов, 1975).

1.1.3. Хидрографските карактеристики

Шар Планина е богата со разновидни хидрографски објекти и појави, кои треба да се проучат и валоризират, со што може многу успешно туристички да се активират. Пред се тоа се однесува на многите извори, стрмхите планински водотеци и секако и најатрактивните глацијални езера. Во Шар Планина има 39 езера, од кои 25 постојан и 14 повремени. Денес на територијата Р.Македонија утврдени се 27 езера, од кои 19 се постојани, а 8 повремени глацијални езера (Стефанофски, 1981).

Шар Планина има огромен број на извори. Најзначајни се изворите на тетовска Пена, а најатрактивни се изворите на

Камењанска река кои сочинуваат систем од 8 извори, а целата широчина на извориштето изнесува 28 m., кои се наоѓаат на н. в. од 2100 m. Сепак, најпрочуен и најсилен и изворот на реката Вардар - Вруток. (700 m н.в. и 50 m ширина).

Пена е најголема шарпланинска притока на Вардар. Нејзината должина изнесува 29,7 km. Други поголеми реки на Шар се: Бистрица (Теаречка), Беловишка река, Поројска река, Маздрача, Лешничка, Караниколска, Бродечка, Врапчишка, Љуботенска, Боговинска, Речичка, Вратничка (Ракита), Камењанска и други.

На Шар се застапени и минералните извори, кои се најмалку искористено шарско богатство. Најголем број на извори со кисела минерална вода има над селото Голема Речица. Извори на минерална вода има и кај селата Долно Палчиште, Непроштено и Лешок. Секако, неизбежно е да не се спомене и бањата Хисар, која мештаните ја нарекуваат Бањиче.

Шар Планина, која по своето водно богатство спаѓа во најбогатите планини со вода, не само во Р. Македонија, туку и на Балканскиот Полуостров. Нема сомнение дека овие хидрографски објекти се одликуваат со голема атрактивност и можат туристички да се активираат.

1.1.4. Биогеографски карактеристики

Шарпланинскиот масив е карактеризиран со богата флора и фауна. Од шумските богатства, на Шар се застапени неколку видови шуми. Регионот на листопадна вегетација се простира во пониските делови и зафаќа околу 60% од падината. Овој регион е сочинет најмногу од дабова, букова и костенова шума. Буковите шуми зафаќаат површина од околу 3000 ha. Костеновата шума ја има до 1200 m надморска висина. Дабовата шума е поретка од другите и за неа нема бројчани податоци. Земено во целина, листопадната вегетација, освен преку високи дрвја, е претставена и со грмушки и жбунови. Над листопадниот појас е распространета релативно тесна зона на четинари. Во оваа зона најмногу се застапени високата ела и смреката. Денес, за разлика од некогаш, елата е многу потисната од смреката. Високопланинските пасишта зафаќаат површина од околу 45000 ha. Разбирливо, тие се распространети над зоната на четинари. Шар Планина е наша најбогата планина со трева, којашто расте дури и до највисоките делови на планината. Застапеноста на густата, разновидна и сочна трева е

предуслов за развој на сточарството, особено на овчарството. Од цветната флора, на Шар Планина најмногу е застапен енцијанерот. Застапеноста на фауната е исто така голема со над 44 видови на дивеч, за што најзаслужни се природните фактори, како и слабата населеност.

Од животинскиот свет, издвоени се следните видови: Рисот, кој денес е природно редок на Шар. Живее само во високите шумски делови и спаѓа во штетен дивеч, бидејќи го уништуваат корисниот дивеч, особено зајакот. Волците, на поголема висина, во лето и есен, се редовни „придружници“ на стадата овци. Во зима слегуваат во пониските делови и околу селата во потрага по храна. Мечките на Шар Планина живеат далеку од населбите во густе шуми, а повремено ги напаѓаат домашните животни. Нивни постојани живеалишта се шупливите дрвја, јамите и пештерите обраснати со трева. Дивите свињи се ретки на Шар, а исто како и волците, и тие во зима се спуштаат во пониските предели, барајќи суви лисја и желади. Срните, во лето се движат во повисоката планинска зона бидејќи се хранат со трева. Во зима бараат засолниште под разгранетите дрва и вдлабнатините под карпите. Дивокозите можат да се видат во високите и тешко достапни предели на Шар. Неретко, тие образуваат и групи од по 15-тина грла. Во зима се кријат во буковата шума, и во недостаток на трева, се хранат брстејќи од младите дрва и гранки. Вреди да се спомене и дека постои карпа во подножјето на Љуботен, која го добила името по дивите кози кои често шетаат во пределот околу карпата. Оваа карпа е наречена Козја Карпа или народски, Козја Стена. Од поситна дивеч на Шар се среќаваат лисици, куни, верверички, зајаци, диве мачки и јазовци. Од птиците, за споменување е присуството на орлите, соколите и јастребите. Во шумите живеат и славејот, ластовицата, гавранот, свраката и др. Зборувајќи за шарпланинската фауна, неизбежно е да не се потенцира и шарпланинецот, кој е ендемски вид и гордост на Шар Планина и Македонија.

Со 147 видови на пеперутки, Шар Планина е најбогатото подрачје на Европа, а има и преку 200 видови на птици (орел брадан, белоглав суп, сури орел, тетреб). На планинските простори опстојуваат куна златица, куна белица, видра, но и дива мачка, рис, мечка и дивокоза. Сепак најпознат е Шарпланинецот, овчарско куче кое го добило името по планината.

1.2. Туристичките локалитети на Шар Планина

1.2.1. Туристички локалитет Лешница

Еден од најубавите и најживописните предели на Шар Планина претставува локалитетот Лешница. Тој е еден од најпространите површина на Шар Планина и го зафаќа изворишниот дел на реката Пена. Неговите граници се простираат на југ од врвот Трпезница (2.610 м), од каде кон северисток се протега до врвот Турчин (2.748 м) и Бакрдан (2.700 м). Се протега на север преку Казани, поминува низ квоти 2.577 м и 2.559 м се спушта по карпестите одсеци на Плат (2.396 м) од каде што врти на запад, сечејќи ја долината на реката Пена и преку Бабасаниц излегува на границата со Р. Косово по која оди на југ до Трпезница. На овој простор се наоѓаат атрактивните простории на: Караниколо, Плат, Бабасаница, Долна Лешница, Горан Лешница, Криво Шија и Џини Бег.

Низ овој простор можат да се трасират пет скијачки патеки, со вкупна денивелизација од 2.200 м. Нај добри скијачки патеки можат да се трасираат низ средишниот дел на Крива Шија. Започнувајќи од највисоките делови на циркот, над езерото на висичина од 2.500 м, каде што патеките се делат лево и десно од езерото и одат до самото подножје каде што се испречуват карпестите отсеци.

Со ваквите карактеристики на теренот може да кажеме дека Лешница претставува локалитет со најмногу потенцијали на Шар Планина. За жал, туризмот во овој простор скоро да не е развиен. Бидејќи на овој простор се наоѓа ДЛ Лешница се остварува одреден туристички промет од ливниот туризам. Останатите видови на туризам не се застапени поради непостојањето на пристапни патишта и сместувачки капацитети.

1.2.2. Туристички локалитет Брустовец

Поширокиот простор во овој дел на Шар Планина го добил името по највисокиот врв во целиот нејзин јужен дел. Врвот Брустовец има височина од 2.662 м и од северната и јужната страна е ограничен со валови и циркови каде што има карпести одсеци и сипари, а останатите страни му се уште позарамнети и така да има изглед на облена маса која широко се пружа во околината. На овој простор се наодврзува и Рудока (2.658 м) во чие подножје се наоѓаат повеќе циркови, а на неа се регистрирани разновидни

периглацијални релјефни појави особено на падината на Езерски Рид каде што постојат фосилизиран карпест глечер со должина до 1,5 км.

Овој локалитет се простира од Терпазница (2.610 м), на север до Коржелино (2.629 м) на југ. На северната страна во широкиот валов под врвот Брустовец се наоѓа најголемото шарпланинско езеро - Боговинското Езеро а од другата страна на врвот ограден со Рудока на запад се наоѓа Црното Езеро. Во непосредна близина на Боговинското Езеро кон запад се наоѓа Бело Езеро.

Овој простор овозможува трасирање на скијачки патеки, особено од Брустовец и тоа од самиот врв 2.662 м. Според А. Стомилов вкупната денивелација на скијачките патеки изнесува 5.960 м што има големо веројатност. Сепак поради педостапноста на теренот за изведување на зимски спортеви се уште се нема направено посеопфатна анализа за ова подрачје.

Овој туристички локалитет има можност за развивање на овие видови на туризам: зимски-спортски, летен стационарен, екскурзионен, риболовен, ловен, здравствен и екотуризам.

1.2.3. Туристички локалитет Попова Шапка

Во самото срце на масивот на Шар Планина на надморска височина од 1.700 м сместен нашиот најстар и најпознат планински туристички центар Попова Шапка. Еден од најубавите скијачки предизвици е Попова Шапка, каде уште со самото пристигнување како да ве исклучуа од секојдневниот свет и ве носи во една посебна зимска приказна. Попова Шапка е рај за скијачите, еден од најстарите зимско-рекреативни и планински центри во Македонија и на Балканот. Планинарските активности почнуваат во 1929 година со формирањето на планинарското друштво Љуботен, а и скијањето се развива од 1929 година со формирањето на скијачката секција. Во непосредна близина на Попова Шапка се наоѓаат локалитетите Јелак, Лешница и Церипашина, што сите заеднички ја зголемуваат атрактивноста на овој туристички локалитет.

Попова Шапка располага со изворедно поволни терени за скијање и санкање кои се поврзани со жичарница и ски-лифтови. Скијачкиот центар располага со скијачки патеки во должина од 35 км, три хомогенизирани патеки според стандардите на ФИС, со 9 скилифтови и 2 двоседишници. Скијачките патеки се погодни за

повеќе ски-дисциплини, а посебно се привлечни за скијачи-рекреативци.

Овде се одржува и традиционалната манифестација шарпланинскиот куп. Попова Шапка е убава и во лето. Чистиот воздух е користен за сите слабокрвни лица, студената вода од изворите постојано го зголемува апетитот за храна. За Попова Шапка има многу нешта да се каже, а едно е очигледно, дека е единствениот локалитет кој е валоризиран и изграден туристичка инфраструктура (Кривокапиќ, 1969).

1.2.4. Туристички локалитет Љуботен

Туристичкиот локалитет Љуботен се наоѓа на крајниот североисточен дел на Шар Планина. Го опфаќа врвот Љуботен (2.499 м) со неговото подножје. Иако не е највисок врв на Шар Планина, поради издвоеноста, острите црти и пирамидалната форма претставува еден од најубавите и највпечатливите шарпланински врвови.

Од туристички аспект Љуботен е најпознат и најрано посетен планински предел на Шар Планина. Со својата доминантност ги привлекол првите планинари, научници, скијачи и љубители на природата на Шар Планина. Поради тоа во 1923 година биле изградени две земунци на Љуботен во кои ноќевале првите планинари. Прв планинарски дом на Шар Планина, а воедно и во Р. Македонија е изграден на Љуботен во 1930 година.

Домот бил лоциран на надморска височина од 1.700 м и располагал со три соби во кои имало 15 легла. Денес домот е преуреден и има околу 40 легла. Иако тука започнале првите туристички движења, овој локалитет е запоставен и во иднина мора да се преземат мерки за негова ревитализација (<http://www.igeografija.mk/Portal/?p=6130>).

Локалитетот располага и со можности за развој на здравствениот туризам поради планинската клима која го поседува. Може да се констатира дека на овој локалитет се остварува туристички промет само од зимско-спортски и летен стационарен туризам, а може да се развиваат уште и следните видови на туризам: излетнички, екстремн, планинарен, риболовен, ловен и екотуризам.

Во однос на искористувањето, тој е во потполност спремен да прима посетители, што тоа и го прави на под одредени услови и престој.

CONCLUSION

Sharri mountain is in possession of a wide range tourist motifs which can valorise and can represent a very important tourist attraction. In the abstract and during the process of the whole research have been ranged all natural conditions that the massive of Sharri mountain for development of many possible tourist localities.

During the process of the research we have stressed natural characteristics as preliminary conditions for the development of a tourist locality. It has been understood that natural beauties, climate elements, water flows, glacial lakes and many other springs, flora and fauna, the highest summits are considered a huge range of elements that can serve to create a very abundant tourist offer.

What I personally think is that it should be stimulated to create a tourist chamber within the frame of the municipality that will deal with organizing, promoting of all tourist possibilities that Sharr Mountain offers. It should also attract investments to develop other tourist localities. Besides Popova Shapka (Sunny Hill) as a locality, Leshnica is another locality that has more appropriate conditions for tourist infrastructure, there would be even longer skiing tracks because this is enabled by the terrain exposition.

It is needed more attempts and cooperation from the government with the locals so as Sharri Mountain to bloom as it used to before.

Рецензенти:

Проф. Д-р Кебир Авзиу

Проф. Д-р Африм Османи

БИБЛИОГРАФИЈА

Кривокапиќ, Душан. *Шар Планина*. Београд: Туристичка Штампa, 1969.

Колчаковски, Драган. *Елаборат за потребите за простоерн план на Национален Парк*. Скопје: Агенција за просторно планирање, 2000.

Стефановски, Живко. *Шар Планина*. Тетово: Авторот, 1981.

Стојмилов, Александар. *Физичка географија на Република Македонија*. Скопје: Географски Институт, 2002.

Стојмилов Александар. „Туристички вредности на планините во Македонија“. *Годишен зборник*, Скопје : Географски Институт, 1975.

Мијалов, Ристо. *Природно-географски основи на туризмот* Скопје: Факултет за туризам-Скопје, 2007.

Користени податоци за климатските и хидролошките особености од Републичкиот Хидро- метеоролошки завод - Скопје.

Ибраими, Рукије. „100 години туризам на Шар Панина“. Игео-Портал, Институт за Географија Скопје, 2 страници, Декември 2015.

26.12.2015

<http://www.igeografija.mk/Portal/?p=6130>